

SZÉNÁSI ZOLTÁN

GUBANCOS KAPCSOLATHÁLÓ
Egy „úgynevezett »irodalmi« vita”¹ tanulságai

Gyóni (Áchim) Géza verseskötete 1914 karácsonyán az oroszok által körbezárt Przemysl várában jelent meg, s az ott harcoló katonák között tízezer példányban kelt el. Egy repülőgépen kimenekített s Rákosi Jenőnek ajánlott példány alapján a következő évben a Hadsegélyező Bizottság kiadásában Magyarországon is kiadták a *Lengyel mezőkön, tábornüz mellett* című kötetet, Rákosi Jenő rövid előszavával, több verssel, valamint Gyóni frontról írt s a Bácskai Hírlapban publikált leveleivel kiegészítve. Ha csak a kötet megjelenésének körülményeit és anyagát nézzük, akkor megállapíthatjuk: Gyóni költészete tökéletesen alkalmas volt arra, hogy Rákosi a háborús propaganda céljaira használja fel. Gyóni sorsa mint várvédő katona, majd fogoly a hátsórszág közönsége számára a hazáért való önfeláldozás hősi példáját adta, s lehetőséget arra, hogy a költeményeket olvasva együtt érezzenek a fronton harcoló katonákkal.

A kötet versei ugyanis a háborús propaganda kliséit ismétlik: a heroikus helytállást, a hazavágyódó katonát s az erkölcsileg is romlott ellenséget, főként az oroszokat (például: *Alexis levele Alexandrához*) állítják a középpontba. Különösen figyelemre méltó karriert futott be a *Csak egy éjszakára* című vers, mely viszont már a belső ellenséget állítja piedesztálra. „Aki Gyóni verseiből akarná rekonstruálni küzdő katonáink lelki állapotát, annak azt kellene gondolnia, hogy katonáink vad gyűlölettel gondolnak ugyan az ellenségre, de még nagyobb és irathatatlanabb gyűlölettel az otthonlevőkre és boldog kéjjel gondolnak arra az édes órára, mikor hazajöve az itthonmaradtaknak kitekerhetik a nyakukat.” – írja Gyóni kötetéről Fenyő Miksa.² Leginkább azonban a *Levél Nyugatra* című vers

1 ADY Endre, [Nyilatkozat] = *Ady Endre Összes Próza Művei: Újságcikkek, tanulmányok XI.* [Továbbiakban: AEÖPM XI.], [s. a. r. LÁNG József], Bp., Akadémiai, 1982, 110.

2 FENYŐ Miksa, *Lengyel mezőkön, tábornüz mellett: Gyóni Géza versei*, Nyugat, 1915/21; illetve: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm>

volt alkalmas arra, hogy Rákosi ismét vitát provokáljon a vers címzettjeivel, az irodalmi modernség magyarországi képviselőivel:

Hol vagytok most, kis »intellektüellek«,
 Kiket bus század baljós vége ellett?
 Szent nyugat előtt rajongva térdeplők,
 Kik lehánytatok minden józan gyeplőt;
 Gúnyos mosolygók ideálra, honra,
 Kiknek a »New-York« volt a Pantheonja;
 Kik ígértétek a szent Holnapot,
 S akik tegnap is hátra voltatok.

A konzervatív kritika a világháború alatt is szinte kizárólag a politikai diskurzus részeként, a korábban kialakított kliséket variálva szólalt meg. Maga a háborús helyzet, s a vita kiprovokálásának szűkebb kontextusa eleve bizonyos fokú hangsúlyeltolódást eredményezett. Gyóniban megtestesül az a férfias virtus, amit már Beöthy volgai lovasa is képvisel, a hazáért harcoló költő alakja a vita során konzervatív oldalon az ókori görög költő-hadvezér Tyrtaeusig magasztosul, egykori lapja, a *Bácskai Hírlap* pedig a „világháború Petőfi-je”-ként³ aposztrofálja Gyónit. A nemzetért való hősieis önfeláldozás példáját a konzervatív kritika a katonaságra alkalmatlan (beteg) vagy a katonai szolgálatot elkerülő (hazafiatlan, erkölcstelen) modernnek dekadenciájával állította szembe. (Csak zárójelben jelzem, hogy a *Nyugat* szerzői igen megoszlottak a háború megítélését tekintve,⁴ s többen is voltak, akik az 1914-es közhanglattal összhangban helyeselték a szerbek ellen indított, s az antant hatalmak ellen vívott háborút.⁵ Ezt értékelhetnénk akár a vélemények sokféleségének a lapban már korábban is érvényesített toleranciájaként is, Szegedy-Maszák Mihály azonban ezt úgy látja: „A világháború megzavarta a Nyugat önállósá-

3 AEÖPM XI., 384.

4 Erről bővebben lásd: BALÁZS Eszter, *Káprázattól az illúzióvesztésig: A háború jelentései a Nyugatban (1914. augusztus–1915. augusztus)*, Médiakutató, 2010/1, http://www.mediakutato.hu/cikk/2010_01_tavaszi/07_első_vilaghaboru_a_nyugatban. Ignotus háborúhoz való viszonyáról: ANGYALOSI Gergely, *Egy kritikus politikai nézetei: Ignotus és az első világháború* = A. G., *Kritikus határmezsgyén*, Debrecen, Csokonai, 1999 [Alföld Könyvek 4.] 126–134.

5 VÖ. KENYERES Zoltán, *A Nyugat periódusai* = K. Z., *Korok, pályák, művek: Válogatott tanulmányok*, Bp., Akadémiai, 2004, 64.

gát és fölszínre hozta az addig némileg rejtett ellentmondásokat a különböző munkatársak nézetei között.⁶⁾

Ha azonban Gyóni Géza pályafutását nézzük, akkor egyáltalán nem evidens, hogy éppen az ő költői megítélésének kérdése lett az újabb irodalmi háborúság *casus belli*je. Gyóni vidéki (soproni, dabasi és szabadkai) újságíróként a háború előtt nem tudott bekerülni a korabeli irodalmi élet fősodrába (mint a vita során kiderül: a korábbi években Rákosinál is hiába próbálkozott verseivel), noha a nevezetessé vált *Lengyel mezőkön, tábortűz mellett* már a negyedik verseskötete volt.⁷ Az 1909-ben megjelent *Szomorú szemmel* kötet igen erőteljes Ady-hatást mutat, mely Gyónit egyértelműen az Ady-epigonok közé sorolja. A vita során arra az ellentmondásra, hogy Rákosi Ady ellen használja ki az egyébként Ady-rajongó Gyóni Gézát, a *Világ* hasábjain 1915. november 11-én Gyóni régi barátja, a gyúrói evangélikus lelkész,⁸ Nagy Lajos hívja fel a figyelmet, akinek *Isten és a háború* című háborúellenes röpiratáról szintén ugyanott néhány hónappal korábban Ady ír egy rövid cikket. Ha elolvassuk Gyóni 1909-es kötetében publikált *Ady Endrének* címzett verset, akkor azt látjuk: az epigon Gyóni lényegében a konzervatív kritika Ady-epigonokat ostromozó frázisait ismételve fejezi ki Ady iránti hódolatát. A *Lengyel mezőkön, tábortűz mellett* versein azonban már jóval kevésbé érződik az Ady-hatás, Gyóni költészete ekkor nemcsak tematikusan állítható ellentétbe Ady világháborúról alkotott felfogásával, de formailag is közelebb kerül a népnemzeti líra népdalokat imitáló formakövetelményéhez. Ezzel együtt Gyóni későbbi sorsa is bizonyítja, hogy kötetét Rákosi számára pusztán eszközként szolgált a vita ki-robbantásához. Az orosz fogságban született, pesszimista világképet sugárzó versei s Gyóni halála (megbomlott elmével 1917. június 27-én halt meg Krasznajarszkban) már nem voltak alkalmasak a háttérháborús propaganda szolgálatára.

A vitát Rákosi azzal provokálta ki, hogy a *Budapesti Hírlap* 1915. október 13-i számában Dunántúli álnév alatt a szerkesztőhöz címzett levelében közzé tette Ady két tanuló számára küldött magánlevelét, melyben kérdésükre válaszolva Gyóni Gézáról alkotott véleményét osztotta meg. Ebből indul a vita egyik szála, s tart – némileg más irányt véve – 1916 tavaszáig, Adynak a Ravasz Lászlóval

6 Lásd SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Világirodalmi távlat megteremtése = A magyar irodalom történetei*, II., főszerk., SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Bp., Gondolat, 2007, 712.

7 Igaz, az *Élet szeretője* című, 1909 és 1914 között írott verseit tartalmazó kötet, mivel a háború előtt nem tudott elegendő előfizetőt összegyűjteni, csak 1918-ban jelent meg.

8 Vö. AEÖPM XI., 87–88.

folytatott polémiájáig. A másik szálát egy héttel később, október 20-án indította Rákosi, amikor szintén Dunántúli álnév alatt egy megnevezetlen személy levelét idézve kifogásolta Babits még augusztus 16-án a *Nyugat*ban megjelent *Játszottam a kezével* című versének két sorát.

Konzervatívok és modernek küzdelmét általában mint két egymással minden szempontból szemben álló csoport küzdelmét szokás leírni. A most vizsgált vitában Rákosi Jenő is két világnézet szembenállásáról ír, de Bihari Péter szerint is egyetlen nagy törésvonal osztja ketté a korabeli magyar középosztályt: „az egyik oldalon a radikális = zsidó = budapesti = kozmopolita = baloldali; a másik oldalon a konzervatív = keresztény = magyar = nemzeti = jobboldali”.⁹ Ez természetesen nagyvonalú leegyszerűsítése a tényleges helyzetnek (talán elég, ha csak arra utalunk, hogy a megtámadott nyugatos költők, Ady és Babits sem voltak zsidók), a nagy törésvonalon kívül ugyanis a korabeli irodalmi és szellemi élet térképét még számtalan kisebb-nagyobb szakadás osztja többé-kevésbé elkülönülő terenumokra.

A több szálon futó (Rákosi–Ady, Rákosi–Babits) s időnként összekapcsolódó, több mint száz szöveget produkáló vita résztvevőinek pozícióját már az első, legalább részben teljességre törekvő feldolgozás (a Kardos László gondozásában 1940-ben kiadott *Az Ady–Rákosi-vita: Egy irodalmi per aktái 1915–16-ból* című válogatás¹⁰) előszava is a szövegeket közlő napilapok, folyóiratok politikai beállítottsága szerint határozta meg. Ehhez hasonlóan jár el az *Ady Endre Összes Prózái Művei* XI. kötetét sajtó alá rendező, s a vita anyagát bevezetővel és rövid kommentárokkal újraközlő Láng József is. Ő az első csoportba a *Budapesti Hírlap*ban megjelent nacionalista szemléletű írásokat sorolja, melyek Rákosi politikai álláspontját tükrözik. A másodikba szerinte a nacionalista-antiszemita nézeteket valló katolikus lapok tartoznak (*Élet, Magyar Kultúra, Tiszántúl*), míg a harmadikba az *Új Nemzedék*, valamint a vitába faji alapon bekapcsolódó későbbi szélsőjobboldali publicisták, Milotay István és Lendvai István sorolhatók, akik nemcsak Rákosi konzervatív nacionalizmusát utasították el, hanem a baloldali politikai progressziót is, leválasztva róla Ady általuk pozitívan értékelt alakját. A következő csoportba Láng szerint azok a *Nyugat*ban publikált írások tartoznak, melyek szerzői polgári liberális elveket vallanak, s aktívan részt vett a vitában a polgári radikalizmus lapja, a *Világ* is.¹¹

9 Vö. BIHARI Péter, *Lövészárkok a hátszágban: Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon*, Bp., Napvilág, 2008, 41.

10 Vö. *Az Ady–Rákosi-vita: Egy irodalmi per aktái: 1914–1915*, Debrecen, Pannónia Könyvnyomda Vállalat, 1940.

11 Lásd AEÖPM XI., 381.

A vitában megszólaló felek kapcsolati hálójának felvázolására jelen tanulmány keretében nem vállalkozhatom, már csak azért sem, mert ennek első lépése az ál-névvel szignált vitacikkek szerzőinek azonosítása lenne, s több esetben ezek feloldása ma is még kérdéses. Adott keretek között pusztán néhány lényeges és számomra érdekesnek tűnő kapcsolatra szeretnék rávilágítani. A vitaindító Dunántúli (mely álnev nyilvánvalóan Rákosi nyugat-magyarországi származására utal) azonosítása okoz a legkevésbé gondot, hisz a kortársak számára is nyilvánvaló volt, hogy az a *Budapesti Hírlap* tulajdonos-főszerkesztőjét rejti. Rákosi szerepe ebben a polémiában aligha értékelhető pozitívan, noha a teljes pályafutását tekintve találhatunk méltányolható mozzanatokot. Király István például *Intés az őrzőkhöz* című kétkötetes Ady-monográfiájában lényegében pozitív képet ad Rákosi jelleméről és korai pályaszakáról.¹² Néhány éve megjelent, Rákosi és a *Nyugat* kapcsolatát vizsgáló tanulmányában Sipos Balázs főként a főszerkesztő 1919 utáni tevékenységére hivatkozva kezdeményezi a kialakult Rákosi-kép revideálását. „Nem állítható – mondja Sipos –, hogy esztétikai tévítéleteit politikai okok motiválták volna – pontosabb úgy fogalmazni, hogy politikai támadásainak oka a művek (szerinte veszélyes) politikai jellege volt. Azaz önértéket tulajdonított az irodalomnak.”¹³ Az 1915–16-os polémiát tekintve különösen is vitathatónak látom Sipos Balázs álláspontját, tisztán irodalmi szempontok ugyanis alig merültek fel a vita során, mivel elindítójának és tematizálójának, Rákosinak eleve nem esztétikai alapon folyó diskurzus megindítása volt a szándéka, valódi célja az lehetett, hogy a háború által megváltozott politikai helyzetben végső csapást mérjen a magyar irodalmi modernség képviselőire. Mai szemszögből igen nehéz az irodalom önértékének elvét vagy a tehetség elismerésének gesztusát látni abban, ahogy Gyóni Gézát a saját irodalomtörténeti távlatában Ady fölé helyezi, de bizonyos fokú tájékozatlanság is kiolvasható Rákosi soraiból, amikor még 1915-ben is „holnaposokról” beszélt, amikor az egykori nagyváradi írócsoporthoz ekkor már rég nem működött létező kollektívaként.¹⁴

Ady, akinek személyes viszonya Rákosihoz az évek alatt sokat változott, jóval kisebb aktivitást fejtett ki a vita során, mint a *Budapesti Hírlap* főszerkesztője.

12 Vö. KIRÁLY István, *Intés az őrzőkhöz: Ady Endre költészete a világháború éveiben 1914–1918*, Bp., Szépirodalmi, 1982, 55–72.

13 Vö. SIPOS Balázs, *Modernizmus és liberalizmus. A Budapesti Hírlap és a Nyugat párbeszédei = A Nyugat párbeszédei*, szerk. FINTA Gábor, HORVÁTH Zsuzsa, SIPOS Lajos, SZÉNÁSI Zoltán, Bp., Argumentum, 2011, 26.

14 Erről lásd: BOKA László, *A Holnap „kültagjai és a karrier = Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írócsoporthoz*, szerk. BIRÓ Annamária – BOKA László, Partium – reciti, Nagyvárad – Bp., 2014, 175–200.

Ennek egyik oka az lehet, hogy egy alkalommal a *Nyugat*, később pedig a *Világ* is visszautasította Ady Rákosinak címzett válaszcikkét. Elsőként még valószínűleg Hatvany Lajos Adynak ajánlott s a *Nyugat* augusztus 16-i számában megjelent *Harcoló betűk* című írását támadó, szintén Dunántúli álnéven szignózott cikk válaszát tiltotta le maga Hatvany. Ez az Ady-szöveg nem maradt fenn, de egy nem sokkal későbbi levélből tudható, hogy ebben Hatvany szerint Ady „kissé Dunántúliás pizskolódásba” tört ki. Fennmaradt azonban az a Rákosinak címzett írás, aminek visszautasítása után Ady fél évig nem dolgozott a *Világnak*. Adynak ez az írása durván személyeskedő, „vén, szájalmas, de még mindig kártékony” alaknak nevezi Rákosit, utal testi hiányosságára és sváb származására: „fállátású, sanda sváb mészáros”-nak nevezi, s a cikk végén kvázi bolondnak nyilvánítja. (Egy későbbi szövegben a család régi nevén „Kremsier Jenő úr”-nak nevezi, de említhetjük az *Én nem vagyok magyar?* című versének nevezetes sorát is, ahol a „Svábokból jött magyar” kitétel vonatkozik Rákosira.) A publicisztikai írások sajtó alá rendezőjének jegyzete szerint Adynak az a kitétel, mely a főszerkesztő „gyanús hajlamai”-ról ír (egy a *Pesti Futár*ban közölt, s a kiadatlan cikkel több helyen szövegszerűen is megegyező interjúban betegnek nevezi), Rákosi homoszexuális beállítottságára utal.¹⁵

Ady nyilatkozataival időnként saját barátait is megsértette, s nem először történt ez meg a Hatvany Lajoshoz fűződő viszonyában. Az affér előzménye, hogy Rákosi Hatvany fentebb hivatkozott augusztusi írásában megjegyzi: „Ő [mármint Hatvany – Sz. Z.] cikkét Ady Endrének ajánlja, aki mestere és magalapítója lett egy irodalmi irányzatnak, amely a nemzeti irodalom közösségéből kilépett, úgyszólván külön irodalmi közösséget alapított, melynek patrónusa és kincstartója Hatvany Lajos.” Más személyes sértésekkel együtt a *Budapesti Hírlap*ban november 13-án közzétett nyilatkozatában Ady kikéri magának, hogy Hatvany az ő mecénása lenne. Másnap Hatvany magánlevélben adott hangot sértettségének. Közben Rákosi is reagált Ady nyilatkozatára, a *Budapesti Hírlap*ban november 15-én közölt levelében oktatta ki Adyt arról, mit is jelent a mecénás fogalma, s hogyan illenék viszonyulnia hozzá. Három nappal később keltezett levelében Hatvany már arra buzdítja (utasítja?) Adyt, hogy válaszoljon Rákosi cikkére, s ad egy fogalmazványt is, mely jelentős részben szó szerint megegyezik a *Világ*ban november 21-én megjelent nyilatkozattal. Ebben Ady

¹⁵ AEÖPM XI. 466.

ismét visszautasítja a *Budapesti Hírlap* állításait, s pontosítja korábbi kijelentéseit, végezetül Hatvanyhoz fűződő barátságáról tesz tanúságot. Ha röviden szeretnénk értékelni a vitának ezt a mellékszálát, az Ady és Hatvany kapcsolatában keletkezett feszültséget, akkor Schöpflin Aladár megállapítását idézhetjük, aki Hatvany 1927-es *Ady a kortársak között* című könyvének kritikájában a két ember anyagi és személyiségbeli különbségeiből fakadó „inkompatibilitásáról” írt.¹⁶

A hírlapi vita mögött húzódó eseménytörténet több szálon is kötődik Nagyváradhoz. A *Nagyváradai Napló* az első között szólalt meg a vitában (Ady mellett), Ady minden bizonnyal itt értesült Rákosi Jenő támadásáról, s itt írta meg a vitához való első hozzászólását, a mellette elsőként kiálló Móricz Zsigmondnak címzett nyílt levelét. A gubancos kapcsolatháló bogozgatása szempontjából talán legérdekesebb mozzanat is a városhoz kötődik, a nagyváradai klerikális *Tiszántúl*-ban Tiszántúli álnéven ugyanis Ady egykori barátja, Szűts Dezső szól hozzá a vitához. Szűts az 1890-es évek elején a város aljegyzője volt, s mellette újságíró, idegbetegsége miatt azonban a közhivatalból korán nyugdíjazták, többek között zárt intézetben is kezelték. A kortársak igen összetett személyiségként írják le Szűtsöt, Dutka Ákos mint „az ős Kaján modelljét és látomását” és „amorális lángelmét” mutatja be *A Holnap városának* közösségében,¹⁷ Bölöni György pedig, aki felelőssé teszi őt a „duk-duk afférért” is, Ady rossz szellemének nevezi, akit „Ady harapós veszett kutyának tartott[a] egyes író társai ijesztgetésére”.¹⁸ Szűts 1915-ben már Adyt és a modern magyar irodalmat támadó írásokat közöl a *Tiszántúl*-ban, melyek lényegében egybecsengenek a konzervatív kritika főszólamaival (a modern magyar irodalom nemzetietlen, korcs, beteges, az első világháború kitörésével rövid története lezárult). December 25-i írásában ennek az irodalomnak a gyökerét Nagyváradban látja, a helyi zsidóság „haladással szemben makacs ellenállást tanúsító töredékének” és a „talentumával nemzeti érzésekben alig fürdött” Ady egymásra találásában, január 1-jén ugyanezt a szerepet már Ignotusnak tulajdonítja. Ami sajátossá teszi Szűts írását az azok a részletek (például Ady francia nyelvtudásáról, Lédához való viszonyáról), amelyeket még Ady köréhez tartozva tudhatott, s ami miatt megszólalása különösen hitelesnek tűnhetett.

16 SCHÖPFLIN Aladár, *Ady és Hatvany: Az Ady Endre a kortársai között című könyvhöz*, Nyugat, 1927/22, illetve: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm>

17 Vö. DUTKA Ákos, *A Holnap városa: Regényes korrajz a nagyváradai A Holnap születésének idejéről*, Bp., Palatinus, 2000, 45.

18 Vö. BÖLÖNI György, *Az igazi Ady*, Bp., Szépirodalmi, 1966, 286.

A Rákosi által kezdeményezett vita Babitshoz kötődő szála is tartalmaz tanulságos mozzanatok az értelmiségi kapcsolatháló vizsgálatára szempontjából. Egy meg nem nevezett szerző levelére hivatkozva szintén Dunántúli álnév alatt vádolja meg Rákosi hazafiatlansággal Babitsot a *Játszottam a kezével* című szerelmes versének – szándékosan provokatív¹⁹ – záró sorai miatt: „nagyobb örömmel ontanám / kis ujjáért a csobogó vért, / mint száz királyért, lobogóért!” A versben Babits lényegében Petőfi *Szabadság, szerelem!* című versének értékhierarchiáját borítja fel azzal, hogy élet–szerelem–(a nemzet) szabadság(a) sorrendjében a legmagasabb helyre a szerelmet helyezi. Ezt támadja meg Rákosi Jenő. Nem egyszerűen a régi kritika újrafogalmazásáról van azonban szó, a névtelenségben maradó levélíró kiemeli, hogy a költő „magyar állami gimnázium tanára, az állam jóvoltából hazafiasságra oktatja a gondjaira bízott gyermekeket”.²⁰ Ez a problémafelvetés az irodalom autonómiájának kérdését is exponálja. A nemzeti diskurzus ugyanis a közoktatástól a homogén nemzeti kultúra ápolását s mindezekelőtt a hazafiasságra nevelést várja el, ahogy a fentebbi idézetből is kiderül: ez a tanár elsődleges feladata az állami iskolában. Ez a kötöttség viszont őt nemcsak tanárként, hanem minden nyilvános kijelentéseiben is köti, azaz költőként sem nyilatkozhat meg ezzel ellentétes szellemben. A *Budapesti Hírlap* november 18-i számában Babits egykori fogarasi tanártársa, a frontról hazatért Szentirmai Imre értekezik a „modern hazaszeretetről”, s megjegyzi: „[E]z alól [ti. a hazaszeretet alól – Sz. Z.] nem von ki semmiféle egyéni, költői, írói szabadság. És amikor a lobogó és a király ennek a halálosan szép érzésnek szimbólumai, akkor nem írhat róluk komoly ember, tehetséges ember, költő úgy, ahogy Babits írt.”²¹

A háború alatt a hazafias oktatás a diákok hadkötelezettségre való szellemi felkészítését, nemzeti elkötelezettségük és erkölcsi romlatlanságuk megőrzését is jelentette, a vita során szintén névtelenül, pusztán társadalmi pozíciójuk által jelzett szereplők (például az anya szignóval ellátott levél szerzője, vagy Rákosi 1915. december 5-én megjelent cikkében a modern irodalom hatása alá került, de Rákosihoz végül megtért tanuló) felléptetése is ezt erősíti, illetve ebbe a kontextusba tartozik a Debreceni Egyetemi Kör ifjúságának a kiállása is Rákosi mellett.²²

19 Vö. *A vádlott: Babits Mihály: Dokumentumok, 1915–1920*, szerk. TÉGLÁS János, Bp., Universitas, 1996, [Babits Könyvtár 3.], 8.

20 *Uo.*, 41.

21 *Uo.*, 140.

22 Hozzátehetjük ehhez, hogy nem csak a konzervatív nacionalista oldal apellált az ifjúság támogatására, a vita sorába tartozik Adynak a *Nyugat* november 16-i számában megjelent *Ifjú szívekben élek* című verse, melyet az ajánlás szerint: „Vén csaholóknak küldöm.”

Rákosi cikkét az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönyének *Lapszemle* című rovatában mint szerkesztő Ady Lajos ismertette, megjegyezve: „Dunántúlit tisztelettel kérnök: ne fedezzen fel minden héten egy-egy hazaáruló tanárt. Hiszen amiért egy tanár valamely kérdésben más véleményen van, mint ő, azért talán még nem árulta el a hazát?” Három nappal később Ady Lajosnak Rákosi válaszol: „Nem, tisztelt szerkesztő úr, itt nem az én véleményemről és Babits úréről van szó. Egy rothadásról, amelyet a Középiskolai Tanáregyesület Közlönye pártol, fedez és védelmez”. Ennek a rövidre zárt vitának a következménye az lett, hogy nemcsak Babits-ügye került a tisztviselőtelepi állami főgimnázium tantestülete elé, hanem Ady Lajosnak is számot kellett adni a Tanáregyesület vezetősége előtt Rákosival folytatott polémiájáról, s a *Nyugathoz* való viszonyáról. Ady Lajos a Négyessy László elnökletével ülésező igazgatóság előtt (melynek tagja volt az irodalomtörténész Beöthy Zsolt, Rákosi sógora is) felajánlotta lemondását a lapszerkesztésről. Az ülés végül nem fogadta el Ady Lajos lemondását, de az Egyesület szellemét kifejező nyilatkozat megtételét szükségesnek tartották, csakúgy mint azt, hogy testületi szinten is kifejezzék: az egyesületet nemzeti eszményeink kultuszának érzése vezérli.²³

A vitának ez a vonulata Babits tanári pályájának felfüggesztésével zárult, de a polémia hónapjaiban Adyt is többször zaklatták katonai behívóval, s egy alkalommal az éppen lázas beteg költőt katonai szolgálatra alkalmasnak is találták. Hogy pontosan milyen személyes indítékok és machinációk vezettek el idáig, ma már teljességgel kideríthetetlen, annak mégis lehet némi kritikátörténeti relevanciája, hogy az „ügynevezett» irodalmi vitá»-nak²⁴ – ahogy Ady nevezte első nyilatkozatában – már nem pusztán annyi volt a tétje, hogy ki kerül be valamelyik hivatalos intézmény tagjai közé, hanem az ellenfél, azaz a magyar irodalmi modernség képviselőinek az egzisztenciális ellehetetlenítéséig folyt a küzdelem. Bár igen tanulságos, hogy a Petőfi Társaság decemberi tagválasztó gyűlésén, ahol jelölt volt Gyóni és Babits is, az előbbit megválasztották, míg Babits mindössze két szavazatot kapott, s ezzel még a – minden bizonnyal rendkívül tehetséges – Krüzselyi Erzsike is megelőzte őt egy szavazattal.

23 ÉDER Zoltán, *Babits a katedrán*, Bp., Szépirodalmi, 1966, 238.

24 ADY Endre, [*Nyilatkozat*] = AEÖPM XI., 110.

